

Ako ďalej v preklade a vydávaní diel staršej slovenskej „inojazyčnej“ literatúry?

Príspevok si nekladie za cieľ vyriešiť translatologické problémy, s ktorými dnešný prekladateľ staršej literatúry zápasí. Ide skôr o to, aby **upozornil** na problematické, doposiaľ „nediskutované“ javy, pred riešením ktorých sa súčasná translatologická teória a prax na Slovensku nachádza.

O staršej inojazyčnej literatúre na Slovensku je vo všeobecnosti známe, že na jej kvalite i kvantite majú výrazný podiel okrem autorov slovenského pôvodu aj autori cudzej proveniencie. Okrem toho špecifickosť najmä stredovekej literatúry spočíva v tom, že autori nielenže boli zahalení do rúška anonymity, ale že univerzálnym dorozumievacím jazykom vtedajšej Európy – stredoeurópsky región nevynímajúc – bola **latinčina**. Hoci v časoch renesancie a humanizmu autori už začínajú vystupovať zo šera bezmennosti, napriek tomu autorstvo mnohých diel ostáva i naďalej nejasné. Od konca stredoveku sa však začína na našom území popri **stredovekej latinčine** uplatňovať aj **čeština**. S príchodom renesancie a humanizmu do našich krajín si začína cestu raziť aj nová, **humanistická (klasická) latinčina** a popri nej zásluhou početného nemeckého etnika aj **nemčina**, neskôr **maďarčina** a v menšej miere aj **poľština**. Tieto jazyky ako administratívno-právny, liturgický a literárny jav sa uplatňujú aj v baroku. Ide teda o jazyky, ktorými v starších literárnych obdobiach písali svoje diela na etnicky zmiešanom slovenskom teritóriu aj autori iného ako slovenského pôvodu (Ján Dernschwam, Leonard Stöckel, Juraj Purkircher, Ján Bocatius a i.). Patria sem však aj diela slovenských autorov napísané v iných jazykoch, ktoré vznikali mimo slovenského územia (Jób Trusius-Hlobík, Štefan Pilárik, Ján Sinapius-Horčička ml. a i.). Je však potrebné zdôrazniť, že všetky diela, či už anonymné alebo napísané konkrétnymi autormi slovenskej i cudzej etnickej príslušnosti, ktoré vznikli na slovenskom aj neslovenskom teritóriu, **sa zúčastňovali na vytváraní a formovaní slovenského vzdelaneckého prostredia, v neskorších obdobiach aj ľudového prostredia. Preto sú prirodzenou súčasťou staršej slovenskej literatúry a kultúry.**

Situácia v prekladaní (i vydávaní) starších literárnych pamiatok do modernej slovenčiny je alarmujúca. Veľká väčšina týchto cenných a hodnotných diel, uchovávaných či už v tlačenej alebo rukopisnej podobe nielen v knižniciach, archívoch a múzeách na Slovensku, ale aj v okolitých krajinách (Maďarsko, Česko, Poľsko, Nemecko, Rumunsko, Rakúsko), ešte stále čaká na svojich „objavitel'ov“–prekladateľ'ov. Problém totiž väzí výlučne v profesionálnej (prekladateľskej) a ekonomickej (vydavateľskej) rovine. Záujem translatológov (aj literárnych vedcov) o tieto pre slovenskú kultúru a literatúru doposiaľ „neznáme“ diela nebol nikdy v jej histórii veľmi veľký (Miloslav Okál, Jozef

Minárik, Daniel Škoviera, Zuzana Hurtajová a i.), v súčasnosti je však absolútne nedostačujúci. Všestranná spoločenská podpora týchto aktivít by zaiste pomohla dotvoriť obraz staršej slovenskej literatúry i kultúry, čím by sa zaplnili a osvetlili doposiaľ nejasné miesta našej literárnej minulosti.

O staršej literatúre na Slovensku je známe, že okrem jej konfesionálneho a svetského charakteru ide o literatúru žánrovo i druhovo členitú a bohatú. Najmä jej **žánrová a druhová nevyhranenosť** (žánrový a druhový synkretizmus) spôsobuje nemalé problémy v transfere starších literárnych textov do modernej slovenčiny, s čím úzko korešponduje aj ich určitá **štýlová rozkolísanosť**. Okrem uvedených faktorov však v problematike prekladov starších literárnych textov zohráva azda najdôležitejšiu úlohu – v porovnaní s dnešným estetickým úzom – úplne odlišné vyjadrovacie **poetologické inštrumentárium**. Z pohľadu translatológie s týmto javom úzko súvisí aj ďalšia črta starších literárnych textov, ktorá sa prejavuje v **prevahe formálnych prvkov nad obsahovými**. Do poetologickej roviny sa tento fenomén premieta ako rétorickosť, patetickosť, príp. pompéznosť štýlu, čo dnešný moderný čitateľ, resp. recipient s absentujúcou čitateľskou skúsenosťou so staršími literárnymi textami, neraz chápe odlišne: vážne považuje za úsmevné, humorné a vtipné (recenzia Ž. Vágnerovej: Omladené príbehy. Zábavná knižka z Tatranu. In: Nové slovo, 1981, č. 36, s. 17). V tejto súvislosti treba poukázať na potrebu citlivej **prípravy** vzdelaného, vnímavého čitateľa, disponujúceho nielen určitou dávkou empatie, ale aj potrebným penzom vedomostí, týkajúcich sa myšlienkovvej a estetickej špecifickosti staršej literatúry. Bez tejto **predprípravy**, resp. určitej **kompetentnosti** čitateľa, nie je totiž možné plnohodnotne pochopiť, resp. dekodovať, dešifrovať starší literárny text (túto funkciu do istej miery suplujú vysvetlivky, edičné poznámky a štúdie alebo doslovy). Ďalej je potrebné upozorniť aj na **gramatickú** a s tým súvisiacu **sémantickú modalitu** starších literárnych textov a jej adekvátne pretlmočenie, s čím sa úzko prepája vnútorný **rytmus**, zvyrazňujúci **deklamačný charakter** staršej literatúry. Naznačené problémy, predstavujúce pre prekladateľskú obec doposiaľ neriešené problémy prekladateľskej (a interpretačnej) teórie a praxe, však zastrešuje a, prirodzene, úzko s nimi aj súvisí, súčasná **receptia** staršej literatúry. Tá v konečnom dôsledku určuje **spôsob** a **mieru** uplatnenia dobových literárnoestetických kritérií v prekladoch starších textov, a teda **zásadne** ovplyvňuje aj **edičnú politiku** a **dramaturgiu** súčasných slovenských vydavateľstiev. Pokiaľ ide o tituly staršej slovenskej inojazyčnej literatúry a ich sprístupňovanie čitateľskej verejnosti, je situácia na Slovensku v súčasnosti takmer bezvýhodisková. Ide totiž o to, že ani jedno z vydavateľstiev na Slovensku sa od zániku vydavateľstva Tatran (1992) **programovo** nezameriava ani v jednej zo svojich edícií na cieľavedomé a dramaturgicky premyslené vydávanie inojazyčných (a nielen inojazyčných!) diel zo staršej slovenskej literatúry. Neobstojí ani tvrdenie vydavateľských expertov, že ide o tituly menej lukratívne, nepredajné, čitatelia ich vraj nekupujú, lebo im nerozumejú atď. Preto je nanajvýš potrebné zaoberať sa translatológiou (a s tým súvisiacou interpretáciou) starších literárnych textov s cieľom nájsť takú **prekladateľskú metódu**, ktorá by v našich ekonomicky skromných podmienkach optimálne zodpovedala **vedeckým kritériám** a zároveň aj **čitateľským potrebám**. A práve túto zdanlivo neriešiteľnú **proporcionalitu vzťahu vedeckého a čitateľského** by sa mala súčasná transla-

tologická teória i prax podujat' riešiť. V tejto, takmer patovej prekladateľskej, interpretačnej i vydavateľskej situácii by bolo azda najvhodnejšie vydávať inojazyčné tituly zo staršej slovenskej literatúry na určitom **cyklickom** princípe – na báze povinného zmluvného kontraktu každého beletristického vydavateľstva so štátom za určitých zmluvných výhod pre vydavateľstvá (napr. odpustenie daní a pod.) – tzn. vydávať tieto „nelukratívne“ tituly zakaždým v inom vydavateľstve, špecializujúcom sa na vydávanie beletrie. Nielen z vedeckých ale aj spoločensko-pragmatických dôvodov je potrebné zaoberať sa týmto aktuálnym problémom. Premyslené vydávanie staršej inojazyčnej slovenskej literatúry ako prirodzenej **súčasti národnej kultúry** iste **obohatí** našu i európsku kultúru a literatúru. Takto zamerané prekladateľské a vydavateľské aktivity treba neustále **morálne** a **ekonomicky podporovať** a zároveň nezabúdať **spol'ahľivo zabezpečovať systematickosť** a **kontinuitu** ich vydávania.

Zuzana Hurtajová